

KÍNA A NÖVEKEDÉSI PÓLUS ELMÉLET GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÓJA

(China the practical executor of the growth pole theory)

FARAGÓ LÁSZLÓ

Sokakban felmerülhet a kérdés, hogy szolgálhat-e számunkra bármilyen tanulsággal egy kontinensnyi ország¹ területpolitikájának tanulmányozása, amely hagyományaiban, kultúrájában, az uralkodó politikai ideológiájában ennyire eltér hazánktól. Szándékom szerint ez a tanulmány meggyőz mindenkit arról, hogy a Kínában történtek érdekes elméleti és gyakorlati következtetések levonását teszik lehetővé. Egyrészt a kínai gazdasági reform és nyitás területi vonatkozásai számos adalékkal szolgálhatnak a növekedési pólus elmélet gyakorlati megvalósíthatóságához, másrészt arra készíthetjük a területi politikával foglalkozó hazai elméleti és gyakorlati szakembereket, hogy gondolják át a tapasztalatokat.

E téren a szkeptikus olvasót is érdekelheti, hogy a föld népességének ötöde miként alakítja sorsát, szervezi térbeli fejlődését. Miközben a magyar gazdaság hanyatlik, stagnál vagy szerény növekedést mutat, azalatt Kína – 15 év átlagában – évente átlagosan 10%-kal növelte GNP-jét. A „reform és a nyitás” politikájának meghirdetése óta a világ kereskedelmi ranglistáján a 32. helyről a 11. helyre ugrott előre. 1997-ben Hongkong is „egyike” lesz Kína különleges gazdasági övezeteinek, így a világ 3–5. legnagyobb gazdasági hatalma lesz. A jövő évszázad elején egy kínai gazdasági közösség vagy egy új, autonóm régiók Kínája (Tajvant is beleértve) a világ legerősebb gazdasági hatalmává válhat.

Kína úgy tér át a „szocialista” piacgazdaságra, hogy a reformokat egy hatékonyság-orientált területi politika kíséri. *Teng Hsziao-ping* szerint a szocializmussal összeegyeztethető és a fejlődés érdekében elfogadható, hogy „Előbb egyes területek és emberek gazdagodnak meg, s ennek nyomán majd fokozatosan bekövetkezik az általános jólét”.

A növekedési pólus elmélet

A növekedési pólus *Perroux* eredeti értelmezése szerint egymással kapcsolatban álló iparvállalatok területi agglomerációja (*Perroux, F. 1950*). *Perroux* növekedés-elméletéből alakították ki a területfejlesztéssel és tervezéssel foglalkozó „politikuskok” ennek területi adaptációit, amelyek az 50-es, 60-as évek területfejlesztését meghatározó doktrínává váltak.

A különböző megközelítésekben² a „növekedési pólus” fogalom részben mást takar,

de általában a közös alapfeltételezés az volt, hogy a gazdasági növekedés motorja az ipari fejlődés; az ipari üzemek koncentrációja agglomeratív előnyökkel jár, így nő a külső gazdaságosság³ és a *prosperáló központok kedvezően hatnak a térség fejlődésére*.⁴ E nézetet a területi tervezők segítségével nagyon gyorsan és sok helyen alkalmazták anélkül, hogy empirikus tapasztalatok igazolták volna a gyakorlati életképességét.

A 1970-es évektől kezdve nagyon sokan kritizálták e doktrínát.⁵ Kifogásolták, hogy a tervezők éppen úgy alkalmazták e teóriát a jelentős régiók fontos központjaira, mint a leszakadó térségek „központi helyeire”. Nem tisztázódtak az alkalmazhatóság minimális feltételei. A kudarcok miatt hamarosan bizonyossá vált, hogy túl sok központ kialakítása eleve megghiúsítja az eredményt. Számos esetben az elmaradott területeken kijelölt növekedési pólusban és környékén nem alakult ki önfenntartó folyamat, ezért a területi támogatásokat hosszabb távon változatlanul fenn kellett tartani. Tartós, konkrét eredmény csak olyan körzetekben volt „bizonyítható”, ahol nagy, korszerű ipari komplexum épült (Venezuela, Mexikó), amely a beszállítók széles körét is alkalmazni tudta. Az esetek többségében a támogatások megszűnésével a regionális gazdasági növekedés újra mérséklődött.

Holland 1976-os könyvében rámutat arra, hogy mivel a területi egyenlőtlenségek a versenyképességben meglévő különbségekből fakadnak, ezért a vezető cégeket kell befogni a problémás régiók érdekében (Holland, S. 1976). A vezető nemzetközi cégek⁶ azok, amelyek telephelyválasztásaikkal alapvetően meghatározzák a gazdaság térbeli megoszlását. A kisvállalatok azért nem tudják a várt hatást elérni, mert ők a vezető cégek klasztereibe tartoznak, így többnyire azok belső expanzióinak, belső gazdaságossági követelményeinek felelnek meg és nem képesek kihasználni a külső gazdaságosságot. Pedig ez utóbbi a növekedési pólus elméletnek az egyik legfőbb hipotézise.

Kína területpolitikája

A kínai politikában és különösen a gazdaságpolitikában mindig erős elem volt a területi megközelítés. Ez részben az ország nagyságrendjéből eredő szükségszerűség, de Kína esetében ez tudatos politika is. Különösen a hetvenes évek vége óta az új gazdaságpolitika és növekedési stratégia egyik vezérmotívuma a „területiség”.

A Kínai Népköztársaság megalakulása óta (1949) a területpolitika alapvetően három fő szakaszra osztható.

Mao-korszak: a kiegyenlítés politikája (1949–1977)

1949-ben az ország 12%-át elfoglaló tengerparti régió termelte a GNP 77%-át. E régióon belül a korszerű ipari termelés 16 városban koncentrált és azok közül is Sanghaj részaránya meghaladta az 50%-ot. Kína vezetői a kialakult helyzeten változtatni akartak, mégpedig úgy, hogy elkerüljék az „urbanizáció kapitalista modelljét” és alternatívát mutassanak fel a szovjet típusú, városi gyáripár által vezérelt fejlődéssel szemben.

Ezért az iparosodást segítő maoista területpolitikát az utópista szocialista, a populista és a tradicionális kínai filozófia alapjaira építették. A területi fejlődést vertikálisan egymásba illeszkedő, *önellátó egységek* kialakításával képelték el, amelynek alapja – az elvetett modellekkel szemben – a *vidék iparosítása volt*. Ezzel vélték elkerülhetőnek a város-falu dichotómia erősödését.

Az ötvenes évek elején hat Gazdasági Együttműködési Régiót alakítottak ki, melyeknek alapjául *honvédelmi szempontok* szolgáltak. Háború esetén mindegyik régiónak önállóan is komplex egységet kellett (volna) alkotnia. Már az első ötéves tervben (1953–57) kifejezett cél volt a regionálisan koncentrált területi struktúra megváltoztatása, ezért az új ipari beruházások 68%-át belső Kína nehézipari körzeteibe irányították.

Mao Ce-tung 1956-ban megjelent híres művében („Tíz nagy összefüggés”) az egyik legfontosabb viszonynak a tengerparti és a belső kínai régiók kapcsolatát jelölte meg. Az 1958-ban meghirdetett „nagy ugrás” is minden egyes régióban és településen meglévő vagy létesíthető ipari potenciálra épített.

A második ötéves tervben (1958–62) – ezekkel a politikai elvekkel összhangban a gazdasági adottságoktól függetlenül – a települések többségében ipari tevékenységekbe⁷ fogtak és központilag folytatódott a belső nehézipari körzetek erősítése.

A harmadik és negyedik ötéves terv a háborús készülődés jegyében telt. A „harmadik front építése” újra átrajzolta a térgazdaságot, elsősorban Délnyugat-Kína javára. A negyedik ötéves tervben ehhez három nyugati régió fejlesztése társult. A korábbi körzeteket tíz Gazdasági Együttműködési Régióvá alakították át és mindegyik számára előírták a saját ipari és gazdasági rendszer kiépítését. A „harmadik front”-hoz tartozó régiók (*I. ábra*) váltak a hadi-, a gépipar és az elektronika központjaivá.

Tehát a Mao-éra területpolitikája a fejlett világéhoz és a többi szocialista országhoz képest antiurbanistának tekinthető, de mégsem esett távol a szovjet típusú gyakorlattól. Hiába erőltették a falvak iparosítását és próbálták adminisztratív eszközökkel is korlátozni a városok növekedését, mégsem sikerült oldani a falu-város ellentétet. Már a hatvanas évek első felében tönkrement a kisebb helyi üzemek jó része és válságba került a regionális kiegyenlítést szolgáló nehéz- és hadiipar.

A regionális kiegyenlítési stratégia, mely a belső területeket preferálta a tengerparttal szemben, látszólag sikerre vezetett. A hatalmas erőfeszítések következtében sikerült mérsékelni a tengerparti övezet gazdasági túlsúlyát, csökkent a szakadék a két terület egység között. Mivel azonban nem vették figyelembe a tengerparti területek komparatív előnyeit, a telephelyek megválasztásánál nem gazdasági szempontok játszottak szerepet, hanem politikai és honvédelmi célok, ezért a belső területek fejlesztése aránytalanul sokba került és a működés fenntartása is sok problémával járt. A „nagy ugrás” kudarcán a „kiigazítási politika”, amely mérsékelte a városi fejlődés negatív megítélését, csak enyhíteni tudott. A 1977–78-as politikai változások tették lehetővé, hogy olyan új területpolitikát dolgozzanak ki, mely figyelembe vesz hatékonysági követelményeket és a gazdaságpolitikával egyirányú.

A lépcsőzetes átalakítás első állomása: növekedési pólusok kialakítása (1978–1989)⁸

Az 1978-ban elhatározott gazdasági reformmal és a nyitás politikájának meghirdetésével a területfejlesztésben is új szakasz kezdődött. Startégiai alapelv volt a „lépcsőzetes fejlődés” (*Tidu Tuiyi*), amely meghatározott *növekedési pólusokból kiindulva fokozatos területi kiterjesztést* jelentett. A belső területek veszteséges bányáinak és kohóinak java részét bezárták. A kedvező fejlődési potenciállal, komparatív előnyökkel rendelkező keleti tengerparti területeken kezdték meg a gazdaság átalakítását, amely az elképzelések szerint előbb a környező régióra, majd nyugati irányba kiterjeszthető. Szorgalmazták a szomszédos területek horizontális gazdasági kapcsolatait és megszervezték a fejlett tartományok és városok segítségnyújtását az elmaradottabb hegyvidéki és a határmenti körzetek felé. E feladatok végrehajtásában fontos szerepet játszott a területi tervezés, így több tervező intézményt és hatóságot hoztak létre, különösen 1985 után.

E korszak első éveiben még a vidék fejlesztése kapott nagyobb hangsúlyt, míg a városokban – az ország méreteihez képest – csak laboratórium méretű kísérletekbe kezdtek. Először két délkeleti fejlett tartományban négy körzet kapott Különleges Gazdasági Övezet⁹ a (KGÖ) státust (Shenzen,¹⁰ Shantou, Zhuhai és Xiamen), ahol elsősorban az exportképes ipari termelés élvezett kedvezményeket. 1983-ban az egész Hainan-szigetre kiterjesztették KGÖ státust, majd 1984-ben elhatározták 14 kikötőváros megnyitását, ahol kamatoztatták a KGÖ tapasztalatait és gazdasági és technológiai övezeteket alakítottak ki.

1985-től a makroszintű irányítási rendszer reformjával párhuzamosan a változások területi súlypontjai a városok lettek, majd megkezdték a kisregionális kiterjesztést. Megnyitották a Gyöngy és Jangce folyók deltavidékét és más tengerparti területeket. Guangdong és Fujian tartományok teljes egészében és további 18 város nyitott státust kapott. 1988-ban már 160 millió ember élt valamilyen kivételes területen.

A hetedik ötéves terv területileg három nagy gazdasági övezetre osztotta az országot: keleti, középső és nyugati régióra (*1. ábra*). Mindhárom területegységet saját adottságainak kihasználásával szándékoztak bevonni e nagy régiók közötti kooperációba és segítségnyújtásba. Kíváncsún tartották a keleti övezet fejlődésének további gyorsítását, a középső terület prioritást kapott a nyersanyag- és energiaipari beruházások terén, és előkészítették a nyugati terület fejlődését.

A nyitott kapu politika hatására jelentős külföldi tőke és korszerű technika áramlott a kedvezményezett területekre, melyet az export és a gazdaság látványos növekedése követett. Ez, mint az *1. táblázatból* is kitűnik, kezdetben még a keleti parton belül is növelte a területi különbségeket és szakadékokat hozott létre a belső területekhez viszonyítva. Újra előtérbe került az elszegényedett régiók, a határmenti területek és a kisebbségek által lakott területek kérdése.

1. ÁBRA

Kína három nagyrégiója, tartományai és a „harmadik front” területe
(The three macro-regions of China, its provinces and the territory of the „third front”)

Jelmagyarázat: 1 – a „harmadik front”

1. TÁBLÁZAT

A KNK bruttó nemzeti termékének megoszlása az egyes tartományok és tartományi jogú nagyvárosok között 1990-ben
(The division of the GNP of the Chinese Peoples Republic among the provinces and the large cities with province right in 1990)

	GNP/fő (yuan)	országos átlag%-a
Xinjiang	1648	107
Tibet	1081	70
Quinghai	1473	95
Ningxia	1298	84
Gansu	1038	67
Shaanxi	1131	73
Sichuan	1062	69
Guizhou	780	50
Yunnan	1061	69
Nyugati régió	1079	71
Belső-Mongólia	1327	86
Shanxi	1373	89
Henan	1036	67
Hubei	1456	94
Hunan	1146	74
Anhui	1070	69
Jiangxi	1094	71
Középső régió	1179	78
Heilongjiang	1792	116
Jilin	1587	103
Liaoning	2433	157
Hebei	1331	86
Beijing	4613	298
Tianjin	3394	219
Shandong	1568	101
Jiangsu	1942	126
Sanghaj	5572	360
Zhejiang	2008	130
Fujian	1534	99
Guangdong	2320	150
Guangxi	922	60
Hainan	1433	93
Keleti parti régió	1930	128

Forrás: Statistical Yearbook of China 1991.

E szakasz sikerei ellenére fel kell hívni a figyelmet a poszt-mao területpolitika néhány ellentmondására. E radikális pragmatizmus megfeledezett ugyanazokról a kérdésekről, mint a nehézipar vezérelte szovjet típusú területpolitika. A hasonló nagyságrendű átalakulások olyan kísérő jelenségei mellett, mint a magas infláció, korrupció, talán a legfontosabbak a társadalmi és az ökológiai kérdések, valamint a súlyos politikai feszültségeket is hordozó területi különbségek újbóli felerősödése.

A keleti régióban 1986-ban az egy főre jutó átlagos jövedelem majdnem kétszer akkora volt, mint a középsőben és 2,23-szorosa volt a nyugati régióénak. A 30 tartomány, autonóm terület és tartományi jogú város közül 1990-ben csak egy volt, amelyik nem a keleti régióhoz tartozott és fejlettsége az országos átlagot meghaladta. Az egy főre vetített GNP-t tekintve a legfejlettebb és a legelmaradottabb körzet között több mint hétszeres a különbség. Ugyanez a mutató a három nagyrégió között is jelentős eltéréseket mutat a keleti régió javára (1. táblázat).

Ennek kapcsán sokakban felmerül a kérdés, hogy ezeknek a különbségeknek az erősödése nem nehezíti-e az egységes kínai piac kialakulását és működését, vagy hosszú távon nem eshet-e szét az ország különböző fejlettségű régiók szövetségére? Folytatható-e a túlfutott ipari növekedés az egyensúlyi feltételek tartós megsértése ellenére? E veszélyeket felismerve gazdasági kiegyenlítési programot dolgoztak ki és intézmények létrehozását és anyagi eszközök biztosítását határozták el a problémák orvoslására.

1990-től (2000-ig) többdimenziós fejlesztés¹¹

A kilencvenes évek elején a folyamatos politikai kiigazítást komplex és összehangolt reform váltotta fel és ennek megfelelően a területpolitikát mind területileg, mind tartományban kiterjesztették, finomították. A területi gazdaságfejlesztés új irányelvei egyaránt foglalkoztak az átfogó tervezéssel, az ésszerű munkamegosztással, az előnyök kölcsönös kihasználásával, a koordinált fejlesztés lehetőségével és a jólét több régiót és szélesebb társadalmi rétegeket érintő kiterjesztésével. A tengerparton a technológia-intenzív iparfejlesztés mellett a hagyományos ágazatok megújítását jelölték meg új célként. A belső területeken a bányászat és az energia szektor további fejlesztése mellett a szegény és a kisebbségi régiók megsegítését tervezték.

Miután a keleti parton a külföldi tőke kedvező tapasztalatokat szerzett, sikerrel járt a középső és nyugati régióba való irányítás szándéka. 1990-ben a külföldi vállalatoknak mindössze 1,3%-a volt a középső, illetve a nyugati régióban. Ez az arány 1993-ra 2,9%-ra nőtt és az új politikának köszönhetően az arányok további javulása tapasztalható.

A kedvezményezett területek körét – *a területi folytonosság elvét betartva* – a tengerparton és a folyók mentén bővítették. A kezdeti sikerek alapján ma már a Gyöngy folyó deltája elé azt a célt tűzték ki, hogy 20 éven belül érje utol az ázsiai kis tigriseket. A Jangce folyó mentén való fejlesztést több területi érv igazolja. A Jangce keletet és nyugatot összekötve, az országot középen szeli át, így ez esetben lehet legkedvezőbb a

„spread effect”. A folyó deltájában, majd a folyó mentén több város kapta meg a „nyitott” státust. E térségben egy év alatt (1993 nyaráig) 1170 külföldi vállalatot alapítottak 2,4 milliárd US \$ külföldi befektetéssel és 2000 hazai új vállalkozást létesítettek. Az érintett városok GNP-je ez idő alatt 14,9%-kal nőtt.

Az új regionális politika másik eleme a határmenti területek megnyitása. Határmenti Gazdasági Kooperációs Övezetek létesítésével ugrásszerűen megnőtt a kereskedelem és a gazdasági együttműködés a szomszédos országokkal (pl. Indiával és Oroszországgal).

A tengerparti és folyóparti városokat követően belső tartományszékhelyek és nagyobb városok is „kinyithatták kapuikat”, így ezek száma 339-re növekedett. Az ország népességének csupán 27%-a él ezekben a városokban, de a GNP 60%-a itt realizálódik.

Az új külföldi érdekltségű vállalatok 1994-ben Kína teljes exportjának több mint a 30%-át adták. Kína a 2000-ig tervbe vett infrastrukturális beruházásokhoz 500 milliárd US \$-t kíván igénybe venni.

1994-től hét éven át a kiegyenlítő politika legfontosabb eleme a szegénység felszámolása. Tervet dolgoztak ki a mintegy 80 millió szegény életkörülményeinek javítására. 2000-re a „kis jólét” (hsziao kang) elérését tűzték ki célul, ami a szegény rétegek számára a fizikai nélkülözés megszűnését és egy „jó módú” széles középréteg kialakulását jelenti.

A kínai területpolitika néhány tanulsága

Sem a szakirodalom áttanulmányozása, sem rövid kínai tartózkodásom alatt nem sikerült kiderítenem, hogy tudatosan alkalmazták-e a *klasszikus növekedési pólus elméletet* az új kínai területpolitika megfogalmazásánál vagy csupán a sztálinista növekedési stratégia folyamatos megreformálása vezetett erre az eredményre, de véleményem szerint a Különleges Gazdasági Övezetek és a nyitott városok kijelölése óta valami nagyon hasonló történt, mint amit *Perreux* és követői leírtak.

A gyakorlat rácsáfolt arra, hogy az elmaradott területek, települések fejlesztése lehessen a fejlődés motorja. A reform és nyitás politikájának meghirdetését követően a korlátok területi alapon való feloldásával, első lépésben sikeresen koncentrálták a meghatározó jelentőségű vállalatokat azokban a térségekben, ahol a fogadóképesség és az adottságok is a legmegfelelőbbek voltak. Így ezek egymásra is kedvező hatást gyakoroltak, ki tudták használni az agglomeratív előnyöket. Ugyanakkor, véleményem szerint, önmagában ezeknek a külföldi cégeknek a letelepítése nem garantálta volna, hogy a későbbiek során azok jelentős kihatással lesznek a szűkebb, majd a tágabb térségre is. A *területi diszperzió elősegítése* érdekében a helyi és a tartományi kormányzatok központi segítséggel, infrastrukturális fejlesztésekkel is követték a terjeszkedést, hogy ne törjön meg a fejlődés. Azzal, hogy a növekvő gazdaság területi igényeit a *szomszédsági hatások* figyelembevételével fokozatosan bővítették és megteremtették a lehetőséget számos

hazai vállalkozás számára, hogy fejlettebb külföldi vállalatokhoz kapcsolódjanak, segítették a területi hatások érvényesülését.

A sikeres alkalmazás további eleme az volt, hogy nem egyszerűen a tőkehiány mérsekléséről volt szó, hanem a fejlett technológia, technika és a legfrissebb tudás importjáról. Meghatározták, hogy mely gyártási ágakban lehet külföldi vállalkozásokat alapítani. Meghatározott ágazatokban (pl. autógyártás) a piacra jutásnak igen szigorú feltételei voltak. Ezzel sikerült elérni, hogy nem csak a belső piacot vásárolják fel a külföldiek, hanem verseny- és exportképes termékek gyártását kezdik meg. A tervek szerint például Kanton (Guangdong) termelésének 80–85%-át fogja az ezredfordulóra exportálni.

A fejlődési pólusok körülötti rurális térségek fejlődéséhez sajátosan járulnak hozzá az adminisztratív korlátozások. Azzal, hogy a vidékiek nem költözhetnek szabadon, lakhatási engedély (hukou) nélkül a városokba,¹² felgyorsítják a rurális térségek iparosodását. Amennyiben a városoknak szükségük van a többlet munkaerőre és eltartóképességük is bővül, akkor az adminisztratív korlátozásokat „rugalmasabban” kezelik, de a szolgáltatások (iskoláztatás, telefonigénylés, hamvasztás stb.) igénybevételét nem engedik meg.

A kollektivizált mezőgazdaság, az önellátó kommunák megszűnésével a munkanélküliek mintegy 30–40%-os táborra egyrészt napi ingázóként a városokban (növekedési pólusokban) adta a gyors növekedés olcsó munkaerő forrását, másrészt helyben kezdett ipari vállalkozásokba. Ezeknek három fő modellje ismert (*Yechun X.* 1993):

- közösségi tulajdonú vállalkozások (a városi nagyvállalatok beszállítói főleg textilipar és háztartási elektromos cikkek gyártásában);
- tengerentúli kínaiakkal közös vállalkozások;
- családi kisvállalkozások (textil- és cipőipar, kis- és nagykereskedelem).

Mindezek eredményeként kezdetben a városokat körülvevő területek, majd a növekedési pólusok közötti tengelyek ipari fejlődése gyorsult fel. Van olyan vidéki terület, ahol az ipari növekedés éves üteme a 40%-ot meghaladta.

A területfejlesztés és különösen a területi tervezés a nyolcvanas évektől kezdődően a piacgazdaság kiterjesztésével párhuzamosan fontos szerepet játszott nemzeti, regionális és helyi szinten is az átalakulásban. Kiszolgálta a növekvő gazdaság területi igényeit, segítette a regionális integrációt és a területi kooperációt.

Apropó: karaván vagy zászlóshajó politika

A magyar rendszerváltást követően az önkormányzatok kvázi hatalmi ágként való megjelenésén kívül a területpolitikában nemhogy forradalmi változások, de semmi új nem történt a korábbi évekhez képest.¹³ Rövid megtorpanások után a 80-as évek második felében megkezdett területpolitikát igyekezett a kormány megvalósítani.

A változásokat követően sokan úgy gondolták, hogy korrigálni kell a „szocialista intermezzo” által elkövetett hibákat, ki kell köszörsülni a történelmi folyamatosságon

esett csorbát. A hátrányos helyzetben lévők is úgy ítélték meg, hogy most benyújtható a számla: itt az ideje a pozitív megkülönböztetésnek. A konzervatív politika négy évének összesített trendje a nemzetépítés irányába mutatott, ami elvi lehetőséget biztosított a jövedelmek központosítására és átcsoportosítására.

Az Antall–Boros-kormány a területpolitikáját explicit formában nem írta le, nem hirdette meg, de döntésein és gyakorlatán keresztül nyomon követhető. Főbb jellemzői:

- szelektív területi beavatkozás (elmaradott és válságterületek);
- centralizált döntési rendszer;
- társadalmi-szociális szempontok preferálása a hatékonysági kritériumok rovására;
- defenzív, utólagos korrekciós szerep;
- indokolatlan mértékű koncentráció Északkelet-Magyarországra.

A szocialisták 1994 elején jól mérték fel a helyzetet, miszerint a magyar társadalomban nagyon erős az egyenlősdi iránti vágy. Az emberek egy része inkább elfogadja az alávetettséget, a szükségletek minimális, de biztos kielégítését, mint az olyan szabadságot, amivel nem tud mit kezdeni. Választási területfejlesztési ígéreteik is ezt az elemi, de illuzórikus igényt szolgálták.

Másfél év elteltével állíthatjuk, hogy kisebb „intézményi kozmetikázások”-tól eltekintve kardinális változásokat megint csak nem lehet a területi politikában kitapintani. Erősödik annak veszélye, hogy a területfejlesztés a korábbi struktúrákhoz és működési mechanizmusokhoz kanyarodik vissza. A területfejlesztési és rendezési törvénytervezet jelenlegi vagy ahhoz hasonló formában való elfogadása sem fogja szolgálni a területpolitika megújítását, csupán kisebb csoportok és intézmények kicsinyes hatalmi játékainak színterét adja.

Tipikus magyar betegség, hogy mindenki egy lehetséges modellre vagy programcsomagra esküszik, pedig lenne választási lehetőségünk és különböző utakat is bejárhatnánk. Sajnálatos, hogy nem kerülnek megvitatásra alapkoncepciójukban eltérő területpolitikai programok.

Mind a politikában, mind a „szakmában” azok hangja hallatszik jobban, akik a területfejlesztésnek egy utólagos kiegyenlítő, a problémákat mérséklő, méltányossági funkciót szánnak. Mindenki számára érthető hasonlattal szemléltetik a helyzetet: a karaván olyan gyorsan tud haladni, amilyen tempóra a leglassabb tevé képes. Tehát a leglassabbat, a legelmaradottabb megyét, régiót kell megsegíteni, fejlődését felgyorsítani, ahhoz hogy az ország gyorsabban haladhasson. Sajnos mint mindegyik hasonlat, ez is sántít.

Egy kvázi növekedési pólus stratégiát éppen olyan érzékletesen lehet szemléltetni, mint az előzőt. Egy uszály önmagában haladni sem tud, de egy erős vontatóhajó egy sor hajót képes még az árral szemben is húzni. Ehhez szükség van a húzóerőre, amely a teljesítményhez energiát igényel. A szén vagy az olaj átpakolása az uszályokba – motorhiányában – csak terhet jelent, de a haladáshoz kevés.

Természetesen nem azt állítom, hogy a fejlett központokat kell támogatni és az eseteket magukra hagyni. Tudom hogy Kína egészen más, mint Magyarország. Csupán Kína példáján az jutott eszembe, ha valami nem megy, akkor mással kell próbálkozni.

Ma Magyarországnak az ország egésze érdekeit szem előtt tartó, a jelenleginél komplexebb (a központokra is kiterjedő) gazdaságorientált területpolitikára van szüksége.

Jegyzetek

- 1 Népessége 115-ször, területe 103-szor nagyobb hazánkénál.
- 2 B. Berry, A. Hirschman, J. Williamson, J. Friedmann, stb.
- 3 Ez közel áll a szomszédsági hatás fogalmához. Azt jelenti, hogy a külső aktorok tevékenysége pozitívan vagy negatívan érinti a belső tevékenység gazdaságosságát. Például korszerű szolgáltatások közelében működő vállalat ezek segítségével kooperációk útján egy sor tevékenységet olcsóbban el tud látni, mintha maga végezné őket, így nő alaptevékenységének gazdaságossága.
- 4 Ezekkel rokonságot mutat a szovjet területi termelési komplexum elmélet és gyakorlat is.
- 5 H. W. Richardson, M. Moseley, N. M. Hansen, J. Fridemann, S. Holland stb.
- 6 Természetesen ezek alatt nem csak a méretben legnagyobbakat kell érteni, hanem azokat is, melyek a kutatásban, fejlesztésben a világ élvonalában állnak, vagy bizonyos termékekből a piac meghatározó részét uralják stb.
- 7 1958-ban 600 ezer népi kohót, 100 ezer kisebb szénbányát és 10 ezer ipari létesítményt nyitottak.
- 8 A gazdaságpolitikában 1984-et is korszakhatárnak tekinthetjük, mert más szerkezeti reform mellett ekkor decentralizálták a vállalatirányítási jogköröket és lehetővé tették a helyhatóságok számára a vállalatalapítást.
- 9 Kína esetében ez alatt nem pár száz hektáros elkerített területet kell érteni, ahol jobb esetben is néhány tucat vállalat működik és élvezi a vám- és adókedvezményeket, hanem olyan több települést magába foglaló kisebb régiót, ahol mindenki élvezi a kivételes bánásmódot.
- 10 A különleges státus elkeszesztő hatását jól mutatja a város példája. Az 1980-ban 30 ezer főt számláló vidéki kisváros mára 3 milliós metropolisszá vált. Az övezetben több mint 9000 vegyes vállalatot alapítottak és 15 milliárd US \$ befektetéséről született megállapodás.
- 11 Gazdaságpolitikai szempontból a korszakhatár 1992-re tehető, amikor Teng Hsziao-ping déli tartományokban tett körútján megerősítette a reformokat és a gazdaságban nyíltan a „kapitalista módszerek” alkalmazására buzdított.
- 12 A városi népesség növekedése így is óriási. Míg 1978-ban „csak” 13 város népessége haladta meg az egymilliót, addig 1989-ben már harmincé.
- 13 A kormányzati struktúrában, az intézményrendszerben bekövetkező átalakítások lényegi, tartalmi változásokat nem eredményeztek. Az önkormányzatok a megszerzett pozícióik megerősítésével, védelmével, a működés, a fenntartás napi gondjaival voltak elfoglalva, a területfejlesztésben játszott szerepükre kevesebb gondot fordítottak.

Irodalom

- Holland, S. (1976) *Capital Versus the Regions*. Macmillan, London.
- Jordán Gy. (1995) Külföldi befektetések Kínában. *Társadalmi Szemle*, 12. 37–45. o.
- Perroux, F. (1950) Economic space: theory and applications. *Quarterly Journal of Economics*, 64. 90–97. o.
- Tálas B. (1994) A kínai kommunisták újabb „hosszú menetelése” a szocialista piacgazdaság felé. *Tanulmányok* 18. Budapest: Budapest Bank.
- Ya Ping Wang–C. Hague: Territory Planning in China: A New Regional Approach. *Regional Studies*, Vol. 27. 561–573. o.
- Yechun Xie (1993) Retrospektive of China's Urbanization and Regional Development in the Era of Economic Reforms, *GeoJournal* 29. 2. 197–200. o.